

**Kamer
der Volksvertegenwoordigers**

**Chambre
des Représentants**

15 OCTOBER 1946.

WETSVOORSTEL

waarbij de vrouw wordt toegelaten tot de uitoefening
van het beroep van pleitbezorger.

WETSONTWERP

waarbij aan de vrouwen toegelaten wordt
het beroep van pleitbezorger uit te oefenen.

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE (1) UITGEBRACHT

DOOR MEVROUW DE RIEMAECKER-LEGOT.

MEVROUWEN, MIJNE HEEREN,

De heer Carton de Wiart heeft, op 21 Mei 1946, het wetsvoorstel waarbij de vrouw wordt toegelaten tot de uitoefening van het beroep van pleitbezorger, dat hij reeds vóór de ontbinding der Kamers had ingediend en dat door die ontbinding vervallen was, opnieuw, samen met verschillende van zijn achtbare collega's, ingediend.

(1) Samenstelling van de Commissie voor de Justitie: de heeren Joris, voorzitter; Carton de Wiart, Charlotcaux, Charpentier, De Riemaecker-Legot (Mevr.), du Bus de Warnaffe, Héger, Lambotte, Macs, Oblin, Philippart. — Bohy, Collard, Craeybeekx, Gruselin, Hossey, Somerhausen, Soudan, Vranckx. — Demany, Jacquemotte. — Janssens (Charles).

Zie:

82: Wetsvoorstel.
138: Wetsontwerp.

15 OCTOBRE 1946.

PROPOSITION DE LOI

autorisant la femme
à exercer la profession d'avoué.

PROJET DE LOI

autorisant les femmes
à exercer la profession d'avoué.

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE (1)

PAR MADAME DE RIEMAECKER-LEGOT.

MESDAMES, MESSIEURS,

Le 21 mai 1946, M. Carton de Wiart a déposé à nouveau, avec plusieurs de ses honorables collègues, une proposition de la loi autorisant la femme à exercer la profession d'avoué, proposition qu'il avait présentée déjà avant la dissolution des Chambres et qui était devenue caduque par suite de leur dissolution.

(1) Composition de la Commission de la Justice: MM. Joris, président; Carton de Wiart, Charlotcaux, Charpentier, De Riemaecker-Legot (Mme), du Bus de Warnaffe, Héger, Lambotte, Macs, Oblin, Philippart. — Bohy, Collard, Craeybeekx, Gruselin, Hossey, Somerhausen, Soudan, Vranckx. — Demany, Jacquemotte. — Janssens (Charles).

Voir:

82: Proposition de loi.
138: Projet de loi.

G.

Op 25 Juni 1946, diende de heer Minister van Justitie, op zijn beurt, een wetsontwerp in, dat dezelfde hervorming voorstelt, zonder dat in de Memorie van Toelichting van dit ontwerp enig gewag wordt gemaakt van het parlementair initiatief, dat op regelmatige wijze bij de Kamer ahangig was gemaakt.

Uw Commissie voor de Justitie, naar dewelke het wetsvoorstel en het Regeeringsontwerp werden verwezen, heeft beide aan een vergelijkend onderzoek onderworpen. Zij heeft gemeend zich te moeten aansluiten bij het voorstel van den heer Carton de Wiart, niet alleen wegens den voorrang voortvloeiend uit den datum van indiening, maar omdat, naar haar oordeel, dit voorstel de kwestie van de toestemming van den man, die dient voorzien in het geval van de gehuwde vrouw die tot de uitoefening van het ambt van pleitbezorger wordt toegelaten, op vollediger en bevredigender wijze regelt.

..

Daar de toetreding van de vrouw tot het beroep van pleitbezorger het voorwerp heeft uitgemaakt van een voorstel uitgaande van parlementsleden en van een wetsontwerp, mag men er uit besluiten, dat het grondbeginsel van de hervorming inderdaad aanvaard is.

De oplossing er van is een stadium van het proces dat, in de moderne wetten, de rechten van de vrouw vastlegt en haar geschiktheden erkent om bedrijvigheden uit te oefenen en verantwoordelijkheden te dragen waarvan de bestaande wetgeving, gepaard gaande met verouderde tradities, haar nog verwijderd houden.

De voorrang van den man was tot voor kort een van de grondslagen van de maatschappelijke organisatie; de zuiver burgerlijke rechten zijn, evenwel, voor de vrouw en voor den man dezelfde. Alleen het belang van de orde in het gezin verleent de voorrang aan den man; de wet van 20 Juli 1932, waarbij titel V, hoofdstuk VI, Boek I van het Burgerlijk Wetboek wordt gewijzigd, wijst nochtans in dat opzicht op een merkbaaren vooruitgang. Reeds vroeger had de vrouw een ruimeren toegang bekomen tot de uitoefening van het voogdijschap (wet van 10 Augustus 1909). Wat de politieke rechten betreft, staat de gelijkheid aan de orde van den dag.

..

Het publiekrecht maakte het, in zijn rechterlijke en bestuurlijke uitingen, voor de vrouw onmogelijk eenige aanspraak te maken op de uitoefening van een van hun functies.

Enkele bedeesde hervormingen hebben die onbekwaamheid van de vrouw eenigszins gemilderd; de wet van 16 December 1922 kent aan de vrouw het recht toe getuige te zijn bij het opmaken van notarieele akten (art. 9 van de wet van 25 Ventôse, jaar XI) en in 't bijzonder van authentieke of geheime testamenten. (Burgerlijk Wetboek, art. 980). De wet van 9 Juli 1926 verleent aan de vrouw het kiesrecht en de verkiesbaarheid in den Werkrechtersraad, zoo in beroep als in eersten aanleg.

..

Le 25 juin 1946, M. le Ministre de la Justice a introduit à son tour un projet de loi concernant la même réforme, sans que l'exposé des motifs fasse aucune mention de l'initiative parlementaire dont la Chambre était régulièrement saisie.

Votre Commission de la Justice, à laquelle la proposition de loi et le projet gouvernemental ont été renvoyés, en a fait l'objet d'un examen comparatif et a estimé devoir se rallier à la proposition de loi de MM. Carton de Wiart et consorts, non seulement en raison de la priorité résultant de la date de son introduction, mais parce que cette proposition lui a paru régler, de manière plus complète et plus satisfaisante, la question de l'autorisation maritale qu'il y a lieu de prévoir, dans le cas de la femme mariée, admise à exercer la profession d'avoué.

..

L'accession de la femme à la profession d'avoué ayant fait l'objet d'une proposition d'initiative parlementaire et d'un projet de loi, on peut en conclure que le principe de la réforme est virtuellement acquis.

La solution est une étape du processus qui fixe, dans les lois modernes, les droits de la femme et ses qualités à assurer des activités et des responsabilités dont la législation en vigueur, compliquée de traditions désuètes, l'écarte encore. La primauté de l'homme a été, jusqu'il y a peu, une des bases de l'organisation sociale — toutefois, les droits strictement civils sont identiques pour la femme et pour l'homme; seul, l'intérêt de l'ordre dans la famille réserve le pas au mari; — la loi du 20 juillet 1932, modifiant le titre V, chapitre VI, du livre premier du Code Civil, accuse cependant, à cet égard, un sensible progrès. Déjà auparavant la femme avait eu un accès plus large dans l'exercice de la tutelle (loi du 10 août 1909). Pour les droits politiques, l'égalité est à l'ordre du jour.

..

Le droit public, dans les manifestations judiciaires et administratives, éliminait toute prétention de la femme à exercer une de ses fonctions.

De timides réformes ont quelque peu dégagé la femme de cette incapacité; la loi du 16 décembre 1922 reconnaît à la femme le droit d'être témoin à la rédaction des actes notariés (art. 9 de la loi du 25 Ventôse, An XI) et particulièrement des testaments authentiques ou mystiques (Code Civil, art. 980). La loi du 9 juillet 1926 confère à la femme l'électorat et l'éligibilité au Conseil de Prud'hommes tant en appel qu'en première instance.

..

De wet van 7. April 1922, waarbij het aan de vrouwen toegelaten wordt het beroep van advocaat uit te oefenen, beteekent nog een grooteren stap op den weg van den vooruitgang, die steeds sterker wordt en nieuwe wegen openstelt. Wij zouden de perken van het voorstel, dat aan de Wetgevende Kamers ter beraadslaging wordt onderworpen, te buiten gaan, indien wij het mysterie wilden opklaren waarmede sommigen nog de traditioneele voorrechten, verbonden aan de eigenlijke rechterlijke functies, evenals aan sommige bestuurlijke functies, die aan hun titularissen een deel van het gezag verleen, willen omringen.

De pleitbezorger verleent zijn medewerking aan de handeling van het gerecht op het gebied, dat hem is toebedeeld; hij neemt deel aan die handeling zooals de advocaat dit doet in de uitoefening van zijn vrij beroep. En kan men niet beweren, dat dit ambt en dit beroep nauw verwant zijn. De pleitbezorgers zijn bevoegd voor het pleiten van sommige incidenteele eischen en zelfs, onder bepaalde voorwaarden, van allerlei rechtszaken (Keizerlijk decreet van 2 Juli 1812 — Wet van 10 Januari 1891, gewijzigd bij Koninklijk besluit n° 110 van 27 Februari 1935). Men is, derhalve, niet gerechtigd om de vrouw verwijderd te houden van het ambt van pleitbezorger, indien men aanneemt dat zij kan voorkomen op de lijst van de orde der advocaten. Is het niet paradoxaal aan de vrouw toe te laten deel te nemen aan den gerechtelijken tweekamp, de bespreking te leiden en den pleiter met gezag te raden, terwijl men haar het recht ontzegt dezen te vertegenwoordigen eenvoudig om de verrichtingen van de rechtspleging te vervullen en er de schrifturen van te houden? De vraag stellen is ze beantwoorden.

Zeer talrijke magistraten, en zeer hooge magistraten, hebben geoordeeld zich niet te moeten storen aan beletsel van de geschreven wetgeving, eerder zelfs blijkbaar van de traditioneele wetgeving, om vastberaden de gevolgtrekkingen van een onontwijkbare redeneering te aanvaarden. — Aldus een Rechtbank van Eersten Aanleg en een Hof van Beroep, beraadslagend in algemeene vergadering, respectievelijk op 17 October 1941 en op 12 November 1945.

Het Hof van Verbreking, getrouw aan zijn hooge zending van bewaker der teksten, heeft, door een arrest van 29 April 1946, de wet voorgeschreven en den weg gewezen. Men moet het daarvoor dank weten.

Is het, bovendien, nog noodig hier te herhalen wat wij lezen in de Memorie van Toelichting van het wetsontwerp, dat de woorden van den Procureur-Generaal overneemt:

« Gij zult het met mij eens zijn en voorzeker ook met den Minister van Justitie die U het besluit van het Hof te Brussel beteekend heeft, dat vele vrouwen uitstekende pleitbezorgers zouden zijn wier *orde* en *stiptheid* zouden ten goede komen niet alleen aan de rechtsonderhoorigen maar ook aan de rechters. »

La marche en avant s'est marquée davantage par la loi du 7 avril 1922, qui admet la femme à exercer la profession d'avocat; elle s'est accentuée et s'est ouverte à d'autres voies. — Nous sortirions de l'objet proposé aux délibérations des Chambres législatives à vouloir dissiper le mystère dont certains veulent encore entourer les traditionnelles prérogatives attachées aux fonctions judiciaires proprement dites et, aussi bien, à certaines fonctions administratives qui confèrent à leur titulaire des parcelles d'autorité.

L'avoué apporte son concours à l'action de la Justice dans le domaine qui lui est imparti, il participe à cette action, comme l'avocat le fait dans l'exercice de sa profession libérale. Ne peut-on considérer que ce ministère et cette profession ont des points de contact étroit. Les avoués sont aptes à plaider certaines demandes incidentes, voire, sous certaines conditions, toutes espèces de causes. (Décret impérial du 2 juillet 1812. Loi du 10 janvier 1891, modifiée par l'arrêté royal n° 110 du 27 février 1935). On n'est, dès lors, pas fondé à écarter la femme du ministère d'avoué, si l'on accepte de la voir figurer au tableau de l'Ordre des Avocats. N'est-il pas paradoxal d'admettre la femme à prendre part au combat judiciaire, d'y mener la discussion, de conseiller le plaideur avec autorité, tandis qu'on lui interdit de représenter celui-ci pour simplement remplir les devoirs de procédure et en tenir les écritures? Poser la question, c'est la résoudre.

Des magistrats, de hauts magistrats, et en nombre imposant, n'ont pas cru devoir s'arrêter à des obstacles de législation écrite, plutôt même, apparemment de législation de tradition, sans accepter résolument les conséquences d'un raisonnement qui s'impose. Ainsi, un Tribunal de Première Instance et une Cour d'Appel, délibérant en assemblée générale, respectivement les 17 octobre 1941 et 12 novembre 1945.

La Cour de Cassation, fidèle à sa haute mission de gardienne des textes, a, par arrêt du 29 avril 1946, dit, la loi et montré la voie. On doit lui en savoir gré.

Faut-il, au surplus, répéter ce que nous lisons dans l'exposé des motifs du projet de loi, lequel reprend les paroles du Procureur Général:

« Vous penserez comme moi et certainement aussi comme le Ministre de la Justice, qui nous a dénoncé la délibération de la Cour de Bruxelles, que bien des femmes seraient d'excellents avoués, dont l'*ordre* et la *punctualité* seraient précieux et pour les justiciables et pour les juges. »

Uit de voorhanden teksten moet een keus gedaan worden en die keus dient te worden gerechtvaardigd.

Het voorstel van den heer Carton de Wiart gaat uit van de wet van 7 April 1922, waarbij aan de vrouw toegelaten wordt het beroep van advocaat uit te oefenen, waarvan het de bepalingen aanpast.

Het wetsontwerp, dat bondiger is, laat het stilzwijgend aan de wet van 20 Juli 1932 over om de kwesties van de bekwaamheid der gehuwde vrouw te regelen, zoowel betreffende de toelating om het ambt van pleitbezorger uit te oefenen, dat het nochtans onherroepelijk wenscht, als aangaande de plichten en verplichtingen, die verbonden zijn met de uitoefening van het ambt van pleitbezorger.

Uw commissie is van oordeel, dat het wetsvoorstel de voorkeur verdient, omdat het een nauwere verbinding bevat met het statuut van de vrouw-advocaat en omdat het over een onderwerp gaat, dat in wezen tot het publiekrecht behoort.

Het zou te betreuren vallen dat de rechtelijke inrichting zou beheerd worden door stelsels, die uiteenloopen ten opzichte van de bekwaamheid voor het beroep van advocaat, eenerzijds, en voor het ambt van pleitbegorger, anderzijds.

Men mag niet uit het oog verliezen, dat dit debat streeft naar een gedeeltelijke oplossing van de bekwaamheid der vrouw in het publiekrecht. Dit dient de bovenhand te krijgen.

Indien het in de toekomst, op den dag, dat de vrouw niet meer voor een gesloten deur zal staan, gepast blijkt de overeenstemming van het publiek- met het burgerlijk recht te verzekeren, zouden algemeene teksten daarin kunnen voorzien, volgens de nauwkeurige gegevens van alle achtereenvolgende publiekrechtelijke aanwinsten, en die oplossing zou de beste kansen hebben om volmaakter te worden.

**

Wat de in het wetsontwerp voorziene onherroepelijkheid betreft, was de Commissie van oordeel, dat zij deze niet kon aanvaarden; de toestand van de gehuwde vrouw kan in zulke mate veranderen dat haar tegenwoordigheid in haar gezin onontbeerlijk wordt.

De man moet zijn echtgenoot daartoe kunnen dwingen, indien laatstgenoemde de uitoefening van haar beroep hooger stelt dan haar voornaamste taak, nl. die van echtgenoot en moeder.

In dien geest heeft de Commissie zich aangesloten bij het wetsvoorstel van den heer Carton de Wiart, dat in zijn artikel 3 maatregelen voorziet, waardoor de rechten van de vrouw volledig gewaarborgd en een willekeurige tussenkomst vanwege den man verhinderd worden. De Commissie dringt bijzonder aan op het feit, dat de vrouw-pleitbezorger niet zal mogen worden opgeroepen om een magistraat te vervangen.

Uw Commissie heeft het wetsvoorstel met algemeene stemmen, min één onthouding, aangenomen.

De Verslaggever,

MARG. DE RIEMAECKER-LEGOT.

De Voorzitter,

L. JORIS.

Des textes en présence, il faut choisir et justifier le choix.

La proposition de M. Carton de Wiart s'inspire de la loi du 7 avril 1922 permettant à la femme d'exercer la profession d'avocat, dont elle approprie les dispositions.

Le projet de loi, plus concis, s'en remet tacitement à la loi du 20 juillet 1932 pour régler les questions de la capacité de la femme mariée tant en ce qui concerne l'autorisation d'exercer le ministère d'avoué, qu'il veut cependant irrévocable, qu'en ce qui intéresse les devoirs et obligations ressortissant à l'exercice du ministère d'avoué.

Votre commission estime que la proposition de loi est préférable, parce qu'elle comporte une coordination plus étroite avec le statut de la femme avocat et parce qu'il s'agit d'une matière spécifiquement de droit public.

Il serait regrettable que l'organisation judiciaire soit régie par des régimes divergents quant à la capacité, pour la profession d'avocat d'une part et pour le ministère d'avoué d'autre part.

On ne peut perdre de vue que le présent débat recherche une solution parcellaire de la capacité de la femme en droit public. C'est celui-ci qui doit prévaloir.

Si, dans l'avenir, le jour où la femme ne se heurtera plus à aucun huis fermé, il paraît opportun d'assurer, autant que possible, la concordance du droit public avec le droit civil, des textes généraux y pourront pourvoir sur les données précises de toutes les acquisitions successives de droit public et la solution aura les meilleures chances d'atteindre à plus de perfection.

**

Quant à l'irrévocabilité prévue dans le projet de loi, la commission a estimé ne pouvoir l'accepter; la situation de la femme mariée peut changer à un point tel, que sa présence au foyer devient indispensable.

Il faut que le mari puisse y contraindre son épouse, si cette dernière met l'exercice de sa profession au-dessus de sa tâche primordiale: celle d'épouse et de mère.

C'est dans cet esprit que la commission s'est ralliée à la proposition de loi de M. Carton de Wiart qui, dans son article 3, prévoit des mesures telles, que les droits de la femme sont entièrement sauvegardés et qu'elles empêchent une révocation arbitraire de la part du mari. La commission tient à mettre l'accent sur le fait que la femme avoué ne peut être appelée à suppléer à un magistrat.

Votre Commission a adopté la proposition de loi à l'unanimité moins une abstention.

Le Rapporteur,

MARG. DE RIEMAECKER-LEGOT.

Le Président,

L. JORIS.